

Za Jozefom Kardinálom Tomkom

Beáta Katrebová Blehová

16. augusta 2022 + Cirkev Spoločnosť

„Kto vytrháva Krista zo slovenskej duše, pracuje proti zmyslu slovenského národa.“

Jozef Kardinál Tomko, október 1985

Národná púť v Šaštíne s Jozefom kardinálom Tomkom, 15. september 2012

zdroj: Tóno Kulan / T2.sk

Jozef Tomko patril medzi najvýznamnejšie osobnosti slovenských cirkevných dejín 20. a 21. storočia. Narodil sa 11. marca 1924 v obci Udavské v okrese Humenné v hlboko veriacej robotnícko-roľníckej rodine. Teológiu začal študovať na Rímskokatolíckej cyrilometodskej bohosloveckej fakulte Slovenskej univerzity v Bratislave, ale už na jeseň 1945 ho košický biskup Jozef Čársky poslal do Ríma, kde pokračoval v štúdiách. Licenciát z katolíckej teológie získal na Lateránskom ateneu, (dnes Pápežská lateránska univerzita). Počas ďalších univerzitných štúdií v Ríme získal tri doktoráty: z teológie, sociálnych vied a kánonického práva. Krátky čas prednášal na súkromnej univerzite sociálnych vied Pro Deo, kde vysvetľoval študentom nezlučiteľnosť marxizmu s katolíckou náukou.

Po komunistickom prevrate vo februári 1948 sa do Československa nesmel vrátiť. Na dlhé štyri desaťročia zostal v exile s krátkou výnimkou jari 1968, keď sa zúčastnil pohrebu arcibiskupa Eduarda Nécseya. Svoje dojmy z pohrebu, ktorý sa konal 21. júna 1968 v Nitre v katedrálom chráme za účasti päťdesiatich tisícov veriacich a štyristo kňazov, neskôr opísal ako „manifestáciu viery slovenského ľudu“. Navštívil tiež rodnú obec Udavské, kde sa po dvadsiatich troch rokoch mohol stretnúť so svojimi príbuznými. Tu by možno stálo za zmienku, že biskup Pavol Hnilica, ktorý podobne ako Tomko žil v rímskom exile, na pohreb arcibiskupa Nécseya prísť nesmel. Zostal stáť na rakúskej časti štátnej hranice v Bergu, pretože ho režim zaradil na tzv. Index nežiaducich osôb a zabránil mu vo vstupe na územie Československa. Táto skutočnosť je o to tristnejšia, že sa odohrala v čase vrcholiacej Dubčekovej jari.

Vo všeobecnosti považoval československý komunistický režim protikomunisticky zameraný slovenský politický exil, ktorého súčasťou bol aj katolícky exil v Ríme, za jedného z hlavných nepriateľov. Bol ochotný použiť všetky dostupné prostriedky na jeho likvidáciu, od únosov a atentátov v 50. rokoch 20. storočia, cez špehovanie exilových organizácií, či hlavných predstaviteľov pomocou nasadených agentov až po rôzne dezinformačné a diskreditačné kampane. Slovenský katolícky exil v Ríme bol navyše aj silným ideologickým

nepriateľom. Existuje niekoľko prípadov konkrétnej agendy československej Štátnej bezpečnosti v intenciách komunistického režimu, ktorá sa týkala slovenského katolíckeho exilu: na biskupa Pavla Hnilicu, SJ, ktorý od roku 1952 až do pádu režimu žil v rímskom exile bolo nasadených približne 20 agentov kontrarozvedky.

Kardinál Jozef Tomko na spoločnom zábere so Svätým Ocom Jánom Pavlom II. a kardinálom Jánom Chryzostomom Korcom

zdroj: wikimedia commons / Ing.Mgr.Jozef Kotulič

Medzi najznámejších agentov ŠtB pôsobiacich v Ríme patrili napríklad Jozef Král, ktorý bol ako agent pod krycím menom „Magnus“ naverbovaný už v roku 1958. Dve desaťročia pôsobil v slovenskej redakcii Vatikánskeho rozhlasu, aby tak donášal na svojich spolupracovníkov. Dcéra agenta rozvedky Ernesta Mašata, Ingebor Casavecchia, bola naverbovaná v roku 1968 pod krycím menom „Máňa“. Agentka „Máňa“ pracovala ako sekretárka biskupa Hnilicu v jeho sídle na Via Monte Santo v Ríme a o jej správy sa zaujímala aj sovietska tajná služba KGB. V Ríme tiež pôsobila rezidentúra československej rozvedky, ktorá aj pomocou dobrých kontaktov na talianskych komunistov zásobovala československé komunistické vedenie dôležitými informáciami z prostredia Svätej stolice a Vatikánu. Záujem československej Štátnej bezpečnosti o kardinála Tomka bol preto mimoriadny, keďže bol najvyššie postaveným slovenským cirkevným hierarchom v katolíckej Cirkvi. Táto kapitola však zatiaľ nie je spracovaná.

Po skončení druhej svetovej vojny sa Jozef Tomko stal neoddeliteľnou súčasťou slovenského katolíckeho exilu a mal veľké zásluhy na vybudovaní Slovenského ústavu svätých Cyrila a Metoda v Ríme v roku 1963, ktorý povedľa Slovenského ústavu v Clevelande pri benediktínskom opátstve sv. Andreja-Svorada vznikol ako excelentné centrum slovenských katolíkov v zahraničí. Ústav sa podarilo vybudovať napriek veľkým ťažkostiam a útokom zo strany československého veľvyslanectva v Ríme, ale aj českého katolíckeho exilu. Na jeho pôde pomáhal šíriť slovenského a kresťanského ducha, cyrilo-metodskú tradíciu a slovenské tlačené slovo, ktoré sa vo veľkých počtoch pašovalo na Slovensko v období, keď bola náboženská literatúra komunistickým režimom prísne cenzurovaná. Pracoval tiež na slovenských prekladoch liturgických textov.

V roku 1961 bol ako najlepší kandidát výberovým konaním vybraný na dôležité miesto v kuriálnom úrade Najvyššej Kongregácie Svätého ofícia (v období II. vatikánskeho koncilu premenovaná na Kongregáciu pre náuku viery), ktoré v tom čase viedol kardinál Alfredo Ottaviani. Kardinál Ottaviani bol známy svojím konzervativizmom. Bol presvedčený, že modernej dobe chýbala „bázeň a pojem hriechu“. Jozef Tomko mal s kardinálom dobrý vzťah, vážil si ho pre ochranu toho, čo je v Cirkvi najdôležitejšie – *depositum fidei*. Tomko sa na adresu kardinála Ottavianiho vyjadril nasledovne:

Ottaviani bol konzervatívec, k tomu sa aj hlásil, ako konzervatívec v dobrom zmysle slova. Nemal prehĺbenú nejakú novú teológiu, nemal ani zmýšľanie teológa, ktorý chce vždy a o všetkom diskutovať. Práve naopak, on ochraňoval to, čo je najvzácnejšie vlastníctvo Cirkvi, teda poklad Božieho zjavenia, tradíciu, Magistérium, učenie viery. Preto ho aj volali „policajt Cirkvi“. Za každou novou teologickou mienkou okamžite hľadal, či tam nie je niečo proti viere. To vysvetľuje jeho prístup, ktorý niektorí nazývali „inkvizítorským“. On však vždy argumentoval tým, že to, čo robí, je len snaha o dobro Božieho ľudu, ktorý má právo na pravú vieru, nie iba na súkromné domnienky, či názory nejakého teológa.

Prechádzka s kardinálom Tomkom na zámku Kozel, neďaleko Plzne, 23. november 2011

zdroj: Tóno Kulan / T2.sk

S úctou a vážnosťou si Jozef Tomko spomína aj na prefekta Kongregácie, ktorým sa v roku 1981 stal kardinál Joseph Ratzinger. Vážil si ho pre jeho nevšednú teologickú erudíciu, otvorenosť k dialógu aj s teológmi, ktorí to podľa Tomka mali „v hlavách, či knihách všelijako pomútené“.

Počas II. vatikánskeho koncilu pracoval Tomko ako odborný poradca pre vieroučné otázky. Na koncile sa po dlhom čase mohol stretnúť s tými slovenskými biskupmi, ktorí na jednotlivé zasadnutia smeli vycestovať: Eduard Nécsey, Ambróz Lazík a Róbert Pobožný. Všetci ostatní slovenskí biskupi v Československu sa koncilu zúčastniť nesmeli; platí to najmä o spišskom biskupovi Jánovi Vojtaššákovi, ktorý napriek niekoľkým pozvánkam Svätej stolice na koncil vycestovať nesmel.

V roku 1979 bol Tomko pápežom Jánom Pavlom II. vymenovaný za titulárneho arcibiskupa a generálneho tajomníka Biskupskej synody, čo bola funkcia, ktorá v pokoncilovom období patrila medzi najvýznamnejšie a zároveň najnáročnejšie. Slávnostnú vysviacku na sviatok Sedembolestnej Matky, 15. septembra 1979, v Sixtínskej kaplnke celebroidal pápež Ján Pavol II., čím chcel vyjadriť svoju veľkú lásku k Slovákom a obdiv k trpiacej Cirkvi na Slovensku. Priebeh vysviacky vysielal Vatikánsky rozhlas, aby ju mohli počúvať aj veriaci na Slovensku. Vysviacky sa zúčastnila aj delegácia Svetového kongresu Slovákov na čele s predsedom Štefanom Boleslavom Romanom. Zo Slovenska smeli pricestovať výlučne štyria Tomkovi najbližší príbuzní. Žiadna oficiálna štátna delegácia vyslaná nebola, navyše mali *Katolícke noviny* zakázané o udalosti referovať. Za biskupské heslo si zvolil slová *Ut Ecclesia aedificetur* – Aby sa Cirkev vzťahovala. Ako biskupský erb si s pomocou slovenských kňazov v Slovenskom ústave sv. Cyrila a Metoda vytvoril znak, ktorý vyjadroval jeho univerzálne hodnoty spojené s láskou k vlasti: ľalie symbolizovali znak Košickej diecézy ako miestnej cirkvi, z ktorej pochádzal, z trojvršia vyrastajúci dvojkríž predstavoval Cirkev na Slovensku, príslušnosť k slovenskému národu a cyrilo-metodskú tradíciu a zemeguľa znamenala univerzálnu katolícku Cirkev.

Vo funkcii generálneho tajomníka Synody biskupov pracoval na prebudovaní cirkevnej štruktúry v duchu koncilových dokumentov. Zorganizoval mimoriadnu synodu pre holandskú cirkev, ktorá mala vyriešiť rozkol medzi holandskými biskupmi a zvrátiť progresivistické smerovanie časti holandského episkopátu a modernistických teológov, ktorí sa dostali do hlbokého rozporu s tradičným učením Cirkvi a modernistickými reformami viedli k širokej apostáze veriacich, odchodu kňazov, úbytku kňazských povolaní a devastácii rehoľného života. Na margo tejto situácie Tomko po zrušení seminárov a noviciátov v Holandsku poznamenal, že to, čo na Slovensku násilne vykonali komunisti, v Holandsku spravila Cirkev. Holandským biskupom radil, aby neustupovali tlaku liberálnych médií, ale aby sa dali „ukrižovať masmédiami“, prijali nepopulárnosť a kritiku, pretože inej cesty nebolo. Na mysli mal najmä nekompromisný antikomunistický postoj slovenských biskupov a Cirkvi.

Kňazská vysviacka v Banskej Bystrici: Svätenie novokňazov, 9. jún 2012

zdroj: Tóno Kulan / T2.sk

V máji 1985 bol pápežom Jánom Pavlom II. vymenovaný za historicky prvého slovenského kuriálneho kardinála. Nie náhodne sa tak udialo v jubilejnom roku, v ktorom si kresťanský svet pripomínal 1100. výročie úmrtia apoštola Slovanov sv. Metoda. Vedenie KSC vnímalo vymenovanie ako krajne nepriateľský čin a odmietlo vyslať do Vatikánu štátnu delegáciu. V júni 1985 na pamiatku evanjelizačného diela svätých Cyrila a Metoda Ján Pavol II. vydal encykliku *Slavorum apostoli*, ktorá okrem iného motivovala podzemnú cirkev na Slovensku a veriacich k väčšej aktivite, ktorá sa prejavila v tajnom zbieraní podpisov na podporu pápežovho príchodu do Československa a vyvrcholila púťou vo Velehrade.

Kardinál Tomko mal veľký podiel na šírení cyrilo-metodskej tradície a úcty k dvom solúnskym vierozvestcom. V jubilejnom svätometodskom roku v októbri 1985 celebrol slávnostnú svätú omšu na nádvorí Slovenského ústavu sv. Cyrila a Metoda v prítomnosti piatich slovenských biskupov v zahraničí (Andrej Grutka, Pavol Hnilica, Michal Rusnák, Dominik Hrušovský a Dominik Kaľata) a so smútkom konštatoval, že kým sa celý svet hýbe v cyrilo-metodskom duchu, Slováci sú doma vystavení rôznym tlakom, ktoré mali dedičstvo solúnskych svätcov potlačiť alebo ideologicky zmanipulovať. Na záver kázne poznamenal: „*Kto vytrháva Krista zo slovenskej duše, pracuje proti zmyslu slovenského národa.*“

Ako prvý Slovák v dejinách stál na čele rímskej Kongregácie pre evanjelizáciu národov (Propaganda fidei) a značnú časť svojho plodného života venoval misijnej práci vo svete. Len do rôznych štátov Afriky vykonal viac než päťdesiat ciest a africký kontinent si mimoriadne obľúbil. Ešte pred pádom komunizmu v marci 1989 nečakane pricestoval na Slovensko. Štátna správa prekvapivo povolila odslúžiť kardinálovi obrad na Zelený štvrtok v Katedrále sv. Alžbety za účasti veľkého počtu kléru a veriacich. Udalosť sa zapísala do dejín

aj vzhľadom na to, že Košická diecéza od roku 1962 nemala diecézneho biskupa a na jej čele stál prorežimný kapitulný vikár Štefan Onderko. Kardinál Tomko sa v preplnenej katedrále prihovril nadšeným veriacim, keď zdôraznil, že kňaz nemá byť ani úradníkom, ani hodnostárom, ale pastierom duší. Situáciu dvadsaťsedem rokov osirelej diecézy označil za nenormálnu a vyzýval mládež, aby s odvahou hájila svoju vieru. V Bratislave sa stretol s ministrom kultúry Pavlom Koyšom a v rozhovore mu prízvukoval, aké zlé meno si Československo robí vo svete, keď roky bráni vymenovaniu biskupov a na sídliskách nedovolí stavať kostoly.

Z rozlúčky s Jozefom Kardinálom Tomkom v Dóme sv. Martina v Bratislave

zdroj: Tóno Kulan / T2.sk

V septembri 1989 konsekroval nového spišského biskupa Františka Tondru v Katedrále svätého Martina v Spišskej Kapitule. Na druhý deň po spišskej vysviacke slávnostne uviedol do arcibiskupského úradu Jána Sokola. V súvislosti s kardinálovými kontaktmi s predstaviteľmi československej vlády, ktorá sa ho pár mesiacov pred pádom režimu snažila získať pre vymenovanie biskupov z radov prorežimného kolaborantského hnutia *Pacem in Terris* je známy kardinálov výrok, v ktorom jasne poukázal na počesťovanie slovenských dejín:

Bílá hora je pre vás spojená s husitizmom... Ale v našich slovenských dejinách mi to nič nehovorí. Máme svoju históriu, i cirkevnú, ktorú nemôžeme riešiť z pohľadu Bílé hory.

Do slovenských dejín sa zapísal aj jeho prejav na pôde Slovenskej národnej rady 25. apríla 1991, v ktorom zdôrazňoval potrebu návratu ku koreňom slovenskej národnej identity, volal po vlastenectve a mravnej očiste v duchu kresťanských hodnôt a cyrilo-metodského dedičstva: „*Osobne považujem národné cítenie za jeden z ušľachtilých citov ľudskej osoby a národnú príslušnosť a svojskosť za Boží dar.*“ V prejave tiež odsúdil potraty, keď poznamenal, že Slovensko sa v počte potratov nachádzalo na druhom mieste, hneď za bývalým Sovietskym zväzom.

Na záver by som si dovoľila uviesť osobnú spomienku. Mala som tú česť osobne sa stretnúť s otcom kardinálom a krátko sa s ním porozprávať počas konferencie o biskupovi Jánovi Vojtaššákovi, ktorá sa v novembri 2017 konala v Spišskej Kapitule. Vystupovala som na nej s vlastným príspevkom, v ktorom som predstavila aktivity slovenského exilu na obhajobu prenasledovaného a uväzneného biskupa Vojtaššáka. Otec kardinál po celý čas sedel vzadu v aule a pozorne počúval. Po odznení mojej prednášky vstal, podal mi ruku a poďakoval sa mi za referát. Potom mi v krátkosti porozprával o začiatkoch jeho rímskeho exilu. Myslím, že to bola jeho obľúbená téma a rád sa k nej vracal.

Z rozlúčky s Jozefom Kardinálom Tomkom v Dóme sv. Martina v Bratislave

zdroj: Tóno Kulan / T2.sk

S otcom kardinálom odišla do večnosti posledná veľká osobnosť slovenského katolíckeho exilu. Nám historikom teda nezostáva nič iné, než ju podrobne spracovať.

Zdroje:

Marián Čižmár: *Kardinál Jozef Tomko. Život v službe evanjelia*. Inremax, 2018.

Emília Hrabovec: *Slovensko a Svätá stolica v kontexte vatikánskej východnej politiky 1962 – 1989*. Bratislava: Lúč, 2017.

<https://veci-verejne.sk/profesorka-emilia-hrabovec-zivotna-put-kardinala-jozefa-tomka-bola-zivym-dokazom-ze-univerzalne-a-narodne-hodnoty-sa-nevylucuju-ale-su-kamienkami-jednej-velkej-syntezy/>, 12. 8. 2022.

<https://www.nrsr.sk/dl/Browser/Document?documentId=4203>, 25. 4. 1991.

URL adresa článku: <https://christianitas.sk/za-jozefom-kardinalom-tomkom/>